

Els **secrets** de la família de Jesús

Arran d'algunes
ressenyes crítiques
del llibre del biblista
Armand Puig
'Jesús. Un perfil
biogràfic' (Proa, 2004),
fetes per Lluís Busquets
i Grabulosa,
EL TEMPS,
en aquestes vigílies
nadalenes,
li ha demanat
un article al voltant
de les noves dades
bíbliques que manegen
els experts sobre
l'entorn de la família
de Jesús de Natzaret.

No es pot negar que en les pàgines de Mateu i Lluc, els únics evangelistes que tracten de la denominada infantesa de Jesús, hi ha elements que resulten força inversemblants i que, amb el pes de tradicions cristianes recargolades, converteixen les poques dades "històriques" que ens ofereixen —remarco històriques entre cometes— difícilment concebibles. Algunes cauen pel propi pes. Quan un adolescent et pregunta de bona fe si veritablement una estrella es posà damunt la cova de Betlem, confont el pessebre amb el text bíblic, el millor és respondre-li: "A tu què et sembla?". Tanmateix, un adult es pot fer així mateix enrevessades preguntes subjacents a aquest discurs. La concepció de Jesús fou anunciada per l'àngel Gabriel a Maria? Fou concebut virginalment, com exigeix el dogma? No va ser força desassenyat, Josep, fent recórrer Maria, prenyada de Jesús en les últimes setmanes, de Natzaret a Betlem, una distància d'un parell de centenars de quilòmetres? I després, gosà caminar fins a Egipte, amb una noia jove i un filllet de menys de dos anys? A més d'aquests interrogants fets des de la denominada fe del carboner, n'hi ha d'altres que fins i tot colpeixen experts i aficionats. Per què Marc i Joan, els altres evangelistes, no parlen d'aquests fets? Com és que Mateu i Lluc semblen tenir fonts diferents i ens ofereixen dues genealogies —un gènere literari precís, per als jueus— tan diferents?

Caldria posar unes mínimes bases per poder respondre totes aquestes preguntes. Els evangelis neixen en comunitats que creuen diferentment que Jesús de Natza-

ret, crucificat i ressuscitat, és el Messies, el Senyor, el Fill de Déu que salva la humanitat. Segurament van originar-se a partir dels últims esdeveniments de la vida de Jesús —la crucifixió i les estranyes reaparicions posteriors—, i a aquests, es van anar afegint altres fets, doctrines i miracles del Mestre, fins a mitificar la seva infantesa. No surten pas com una invenció caòtica i forassenyada: les comunitats cristianes primitives estaven bastant organitzades i jerarquitzades —unes més que d'altres, certament— per admetre uns escrits (que van ser els que avui formen el cànon) i rebutjar-ne d'altres. I, a més, hi ha la qüestió dels gèneres, que cal interpretar segons el seu context. El midraix, per exemple, és un gènere que pot imposar com a tal que si els grans personatges van ser anunciats per un àngel i Jesús era un gran personatge, també havia de ser anunciat per un àngel. Així es pot explicar la seva relació amb Egipte (segurament mai no va existir la cèlebre fugida i exili familiar; simplement calia posar Jesús a l'altura de Moisès), i, per a alguns, fins i tot s'explicaria que per narrar l'"estranya" concepció de Jesús —ja en parlarem més endavant— s'hagués recorregut a mites antics que també trobem a la Xina, el Japó, Mèxic, Egipte, l'Índia o Grècia, en què determinades verges podrien haver estat fertilitzades per alguna divinitat. També Buda, Krisna, Confuci o Lao-Tsé han estat mitificats com a fills d'una Verge, com sabien alguns pares eclesiàstics com ara Jeroni —en fa esment en la seva controvèrsia amb Helvidi—, Climent d'Alexandria, Crisòstom o Epifani. Altrament, el "Crist de la fe" dels

Josep podria haver preferit, per evitar les maldicions d'un embaràs sense convivència, endur-se Maria a Betlem, on no devien ser gaire ben rebuts pels parents –el part fou en un estable.

creients de les primeres comunitats en què s'ha convertit el "Jesús de Natzaret històric" –un pas sense hiatus ni balços per als creients– és configurat d'acord amb el model pagà dels déus solars. L'Ísis egípcia alletant Horus és un precedent iconogràfic prodigiós de la relació Verge –nen Jesús, per posar-ne un exemple.

El fet que la primera església volgués esborrar les festes de les diverses religions subjacents amb la imposició de les cristianes (Nadal, pel solstici d'hivern, en què se celebrava el culte al Sol Invictus; Pasqua florida, en l'eclosió de primavera, fins i tot s'encavalcava damunt la Pasqua jueva, etc.) i restes iconogràfiques dites "paganes" com l'halo o aurèola de llum solar que envolta el cap de Crist, dels apòstols o dels sants, no deixen de donar-nos proves febaents.

Ha de quedar clar de bon començament (no debades el document *Dei verbum* del Vaticà II demanava situar els escrits en el seu context i esbrinar-ne la finalitat i els destinataris) que el fet de fer-se càrrec d'unes determinades tipologies textuais posant-se en guàrdia davant relats de fets

més o menys meravellosos i plens de fantasia que, per bells que siguin, repugnen la raó, no s'oposa a cap mena de fe adulta, al contrari: justament diu als adults que la fe ha de ser raonable segons la maduresa de cadascú i no un salt en el buit.

Des d'aquesta perspectiva, dades inversemblants esdevenen raonables. Els fidels poden ser hereus de la fe d'aquells primers cristians, cosa que no vol pas dir creients en les seves manipulacions, a voltes simples calcs o estirabots fets des del que avui en diríem una gran bona fe (sabem que es van fer des d'una creença ferma i apassionada i no amb cap ànim de frau, engany o dol). Els senyals còsmics, els pastors, els animals benèvols (el bou i la mula tradicionals, procedents això no obstant d'un apòcrif denominat Pseudo-Mateu), l'opositor dolent que persegueix nounats (el faraó en el cas de Moisès, Herodes en el cas de Jesús)... formen part de decorats literaris o hagigràfics habituals que van ésser assumits pels redactors evangèlics.

Mateu, per exemple, després d'una genealogia (Mt 1,1-16) en què pretén de-

mostrar que Jesús és de la nissaga de David, esmentant quatre dones ben conegudes a la història bíblica (Tamar, Rahab, Rut i la muller d'Uries, amb qui David pecà), i després d'acomodar la profecia messiànica de l'Emmanuel (Is 7,14ss) al seu naixement –una profecia que no s'entén com avui podem entendre-la nosaltres, fins i tot a causa d'un error de traducció de l'original al grec que ell fa servir ("verge" per "donzella")–, exposa la concepció virginal de Maria que atribueix a l'Esperit Sant. Un Esperit Sant, òbviament, entès després de l'experiència de sentir-se moguts per l'Esperit de Déu –literaturitzada per Lluç com la Pentacosta–, que va convertir aquells deixebles, desmoralitzats i temorencs, després de la crucifixió del seu Mestre, en homes coratjosos capaços de jugar-se la vida per dur la bona nova (l'evangeli) de Jesús ressuscitat arreu. Lluç, per la seva banda, aporta una altra genealogia ascendent (Lc 3, 23-38), que també passa per David, i fa Jesús fill d'Adam amb unes altres intencions. El doctor Puig escriu: "Les genealogies palesen que la comunitat primitiva ha procurat emmarcar Jesús en la línia davídica, reconstruir la seva ascendència i justificar, així, de manera significativa, la seva pertinença al llinatge de David i al poble d'Abraham. Lluç ha eixamplat l'horitzó i, fent arribar la genealogia de Jesús fins a Adam, l'ha inserit en la història de la humanitat sencera." És a dir, no importa gaire si Jesús era o no era de la nissaga de David, sinó que era descendent del primer home, com som tots nosaltres (expulsats del paradís de la felicitat i readmesos allí per la fe en Jesús). Fins i tot hi ha qui opina que Mateu va fer-se un garbuix en voler-se fer torsimany d'unes profecies que no entenia prou i que Lluç, per desfer l'embull, encara va enredar més la troca...

Fetes aquestes precisions, temptegem de fer l'esbós dels pares i germans de Jesús, en el benentès que cal emprendre una desmitificació de la personalitat del Jesús històric i dels personatges del seu voltant, com fa el mateix doctor Armand Puig, perquè, des de l'ortodòxia mateixa, la imatge canvia amb conseqüències substancials. A banda de la data de naixement i mort de Jesús de Natzaret que ofereix el doctor Puig –exactament podria

haver nascut entre l'1 d'octubre de l'any 7 aC i el 30 de novembre del 6 aC, i podria haver mort el 7 d'abril del 30 dC als 36 o 37 anys (ja és sabut que Dionís el Petit, al segle VI, errà d'uns quants anys en fixar l'inici de l'era cristiana)—, el bibliasta, davant l'expressió dels evangelis en referir-se als “germans i germanes de Jesús”, fins ara malentesa com a “cosins o parents” d'acord amb les interpretacions de Sant Jeroni imposades durant l'edat mitjana, admet perfectament que Josep es casà amb Maria vidu d'un primer matrimoni, del qual podria haver tingut, almenys, quatre fills mascles (Jaume, Josep, Judes i Simó) i dues noies, de les quals desconexem el nom. Els “germans de Jesús”, esmentats amb el seu nom tant a Mt 13,55 com a Mc 6,3, resulta un grup ben identificat, distint del dels deixebles (Jo 2,12), que passarien a ser “els germans del Senyor” (1Cor 9,5) en les comunitats cristianes primitives.

Les conseqüències són del tot revulsives, perquè caldrà considerar el comportament d'aquesta nombrosa família en relació amb la història de Jesús.

Josep, el pare. De Josep, tret de la descendència davídica com a garantia de la pertinença a la nissaga, de la qual, segons la creença jueva, havia de sortir el salvador de la humanitat —cosa que, com acabem de veure, té moltes interpretacions (Mt, des de les tesis judaïtzants, n'és l'iniciador, però Pau, a Rm 1,3, ens diu que ho és “pel que fa al llinatge humà”, és a dir, tots ho seríem)—, en sabem poca cosa. Desconexem qui foren (i com) els seus pares. Podem dir que era una mena de fuster-ferrer, complidor amb el judaisme: quan neix Jesús, el circumciden al cap de vuit dies (Lc 2,21), fan el sacrifici de purificació a Jerusalem (Lc 2,22) i quan té dotze anys hi torna a pujar amb ell i la muller a celebrar la Pasqua (Lc 2,41-42). Parlava la variant dialectal galileu de l'arameu, però Jesús i altres nois com ell deurien aprendre a memoritzar l'escriptura en hebreu (potser Jesús l'havia après a llegir i a escriure a la sinagoga de Natzaret, cosa que, en aquell temps, volia dir respectar-li els temps d'aprenentatge) i xampurrejaven el grec (llengua amb la qual va tenir lloc el procés de Pilat, suposant que la passió de Je-

La família de Jesús de Natzaret

sús no sigui literàriament una reelaboració de la passió de Pau). Això no obstant, no cal suposar que el seu nivell cultural sobresortís més enllà del dels seus companys. Fixem-nos que totes les dades són de Lluc, l'evangelista que vol presentar-nos la família de Jesús com a observadora estricta de la llei mosaica.

Arribà Josep a treballar a Sèpforis, la capital de Galilea en temps d'Antipes, focus galileu de la revolta que seguí a la mort d'Herodes el Gran l'any 4 aC? Potser sí, ja que Antipes volgué reconstruir-la i embellir-la, cosa que podia repercutir en la feina d'un fuster-ferrer com Josep. Però els evangelis no esmentaran cap visita de Jesús a la capital; ni allà ni a Tiberíades, l'altra gran ciutat galilea (planificada també per Antipes en honor a Tiberi com a substitució de Sèpforis), tot i trobar-se a setze quilòmetres de Cafarnaüm, la segona pàtria de Jesús, ambdues ajaçades a la riba del llac de Genesaret.

Les dades de Mateu i Lluc ens porten a relacionar el naixement de Jesús a Betlem (Mt 1,8; Lc 1,34) des de tradicions diferents —cosa que podria ser-ne un senyal de garantia— i amb alguns esdeveniments històrics i meravellosos particulars. Josep, vidu amb fills, necessitava una esposa capaç de dur el pòndol de la casa i s'uneix legalment amb Maria per la *ketubba* (acord matrimonial); ara bé, aquest esposori, d'acord amb els costums jueus de l'època, no implicava convivència: la noia preparava l'aixovar i restava a casa dels pares durant un any o més.

Segons Mateu, Josep convidà a viure a casa seva la noia (que és legalment la seva esposa) per requeriment de l'àngel, després d'haver dubtat del seu embaràs i haver pensat repudiar-la, abans del naixement de Jesús a Betlem (Mt 1,20-24). En canvi, segons Lluc, l'àngel Gabriel anuncia la concepció de Jesús a Maria, al poble de Natzaret, i, quan aquest neix a Betlem a causa d'un empadronament manat per August en temps de Quirini, governador de Síria (dades entaforades per Lluc, per situar, a grans trets, el context històric del naixement de Jesús), encara no degueren haver iniciat la convivència. La continuació, ja la sabem: uns mags visiten Jesús en una casa de Betlem (Mt 2,11). A conseqüència del fet, Herodes va fer matar els innocents de la vila de menys de dos anys (Mt 2,16) i tota la família haurà de fugir a Egipte. De retorn, Josep té por de tornar a Betlem de Judea —on governa un fill d'Herodes— i torna a Natzaret (Mt 2,22), on podria haver deixat algun dels seus fills grans a càrrec del taller.

Defugint els elements meravellosos (aparicions angèliques), corregint-ne d'històrics (Quirini no va tenir atribucions a Galilea abans de l'any 6 dC, quan Arquelau, fill d'Herodes el Gran, fou deposat; tampoc no hi va haver aleshores cap cens d'August, sinó que el que esmenta Lc 2,2 ha de referir-se al darrer dels d'Herodes, executat durant el 7/6 aC), reinterpretant dades geogràfiques (la fugida a Egipte té més base midràica

Deixebles femenines i trencament de Jesús amb la família

Les tres dones esmentades per Joan al peu de la Creu de Jesús l'havien seguit com a deixebles femenines, com feren Maria, muller d'Alfeu (i mare de Jaume, el Menor); Salomé, esposa del Zebedeu (i mare de Jaume, el Major, i Joan); Joana, muller de Cusas, un alt funcionari d'Antipes, i la desconeguda Susanna (Lc 8,3?). Més aviat cal pensar que el trencament familiar de Jesús quan feia la trentena d'anys no va ser fàcil, i que els familiars, de bon començament, van refusar les seves actituds i el volgueren apartar del camí emprès que havia començat amb el seguiment del Baptista. La família de Natzalet no devia poder ni voler suportar que el seu bon nom (fossin o no descendents de David) anés en boca de tothom per causa de Jesús, de manera que es presentaren a Cafarnaüm i el van voler treure de la casa (on una multitud l'havia seguit) fent-lo passar per boig: "Ha perdut el seny" (Mc 3,20-21). Arribaran tot seguit els germans de Jesús i la seva mare, amb una mica més de prudència: el fan cridar (Mc 3,31ss). Enfront de la pressió de la família, Jesús respon amb habilitat: els veritables familiars són els que fan la voluntat de Déu. (Mc 3,33.35).

Es dona una certa tibantor familiar, doncs. De fet, quan es presenta a ensenyar a la sinagoga de Natzalet, al seu poble, les coses van de mal borràs: "No és aquest el fuster, el fill de Maria —de nou, l'estigma!— i germà de Jaume, Josep, Judes i Simó? No viuen les seves germanes entre nosaltres?" (Mc 6,3ss i paral·lels).

Es a dir, en pot sortir res de bo d'una família així? Jesús restà sorprès del seu rebuig perquè la desavinença amb els seus familiars i exveïns devia ser considerable. Lluc, com Marc, posa en llavis de Jesús durant aquest episodi el conegut adagi de "ningú no és profeta a la seva terra" i afegeix que fins i tot van voler estimbar-lo (Lc 4,19). **L. B. i G.**

que no pas històrica per poder parangonar Jesús i Moisès), bandejant tradicions reals sense provar (n'hi ha una, d'apòcrifa, que posaria l'origen de Jesús en la violació de Maria per un centurió romà) i suposant encara que el naixement a Betlem no sigui una simple dada de tipus teològic (els cristians primitius podrien haver situat allí el naixement per justificar que era el messià d'Israel sense adonar-se que feien caminar més de dos-cents quilòmetres una embarassada), podríem rellegir de manera versemblant el discurs evangèlic d'aquesta manera: Josep, adonant-se de la situació anòmala d'una gestació sense convivència que podia causar maldiciences, prefereix endur-se la noia a Betlem (per un simple cens d'Herodes, no hi estava pas obligat a anar-hi), on no deuria pas ser gaire ben rebut a casa dels parents —la noia donà a llum en condicions precàries en un estable fora del poble—; tanmateix, Josep, que podria haver deixat el taller de Natzalet a mans dels fills grans, amb el seu treball es guanyà l'estima dels parents betlemites, de manera que els savis orientals encuriosits

pel nen van poder visitar la família ja en una casa (Mt 2,11). No sabem per quines raons, tornaren al seu poble. (En l'apòcrif Protoevangeli de Jaume, escrit als volts de l'any 200, Josep apareix com un vidu d'edat, amb fills, que accedeix a prendre sota la seva custòdia com a esposa Maria, una noieta abans d'infantar Jesús. Diversos autors cristians grecs i sirians, com ara Climent d'Alexandria, assumeixen aquesta tradició, integrada en un altre apòcrif, "Història de Josep el Fuster". Josep acabaria de formar Jesús en l'ofici que els seus mateixos veïns li atribuïren, el de fuster. Nogensmenys, s'ha de poder dir que va romandre força a la indòpia de la personalitat del seu fill: quan Jesús començà les seves activitats, Josep ja havia mort.

Maria, la mare. Pel que fa a Maria, la qual, segons la creença de la segona generació de comunitats cristianes judaïtzants, concebé "virginalment" Jesús i en fou la seva mare, en tenim més notícies. En els primers segles hi hagué diferents controvèrsies sobre la seva virginitat. No

és pas aquí el lloc d'explicitar-les. Si ja hem dit que, per a alguns, aquesta és assumible com a fruit d'una referència a antics mites o a diferents fundadors de religions, afegim només que, per a altres, aquesta virginitat seria menys comparable per falta d'un *partner* explícit (un ésser extranatural) que la fecundés. Encara hi ha qui, des de la creença, sense fer-ne escarafalls, pensa que Maria va ser una mare normal, i la seva virginitat, una bella elucubració primitiva per argumentar que va ser mare del Messies, el Crist, perquè, segons la mateixa Escriptura, "Déu pot fer sortir fills seus de les pedres". La veritable força del llenguatge mític (tan llunyana als occidentals) és transparentar alguna cosa enllà d'allò més tangible.

De Maria també ens ofereix notícies el Protoevangeli de Jaume: els seus pares hi apareixen com a persones de posició elevada, amb relacions amb el gran sacerdot i altres dignataris del temple, però que sembla, segons l'apòcrif, que deuriem viure a Jerusalem, o almenys, hi tindrien una casa. (I així, ens preguntem: va ser aquesta la casa on anirien a viure Maria i els seus fillastres abans i després de la Pasqua de la crucifixió?, la mateixa del cenacle?) Joaquim deuria ser un ric propietari de ramats de vedells i ovelles i Anna deuria tenir almenys una serventa.

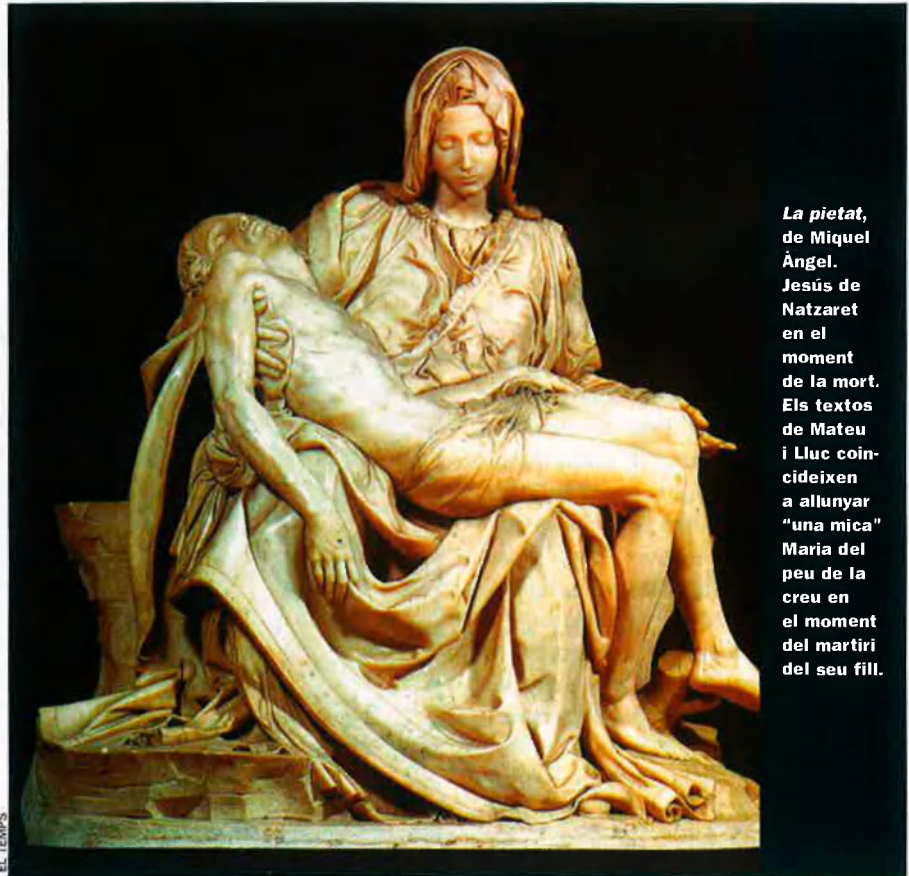
Si eren rics, com és que van deixar-la esposar amb Josep, un simple fuster? Quina va ser la seva dot? No ho sabem. Josep necessitava una segona muller per pujar els fills i les filles del primer matrimoni i, o la noia era d'una família menys selecta de com ens ha estat pintada i Josep un bon partit, o el bombo de la panxa va fer decidir els pares d'atorgar aquella noia embarassada de catorze o setze anys a aquell vidu just i madur (no pas ancià) que li ofería un sostre i una llar.

De fet, Maria i Jesús van patir tota la vida la anormalitat d'aquella concepció. Així ho reflecteixen els evangelis, en què queden rastres a Lluc mateix, quan diu que "era fill de Josep, segons es creia" (Lc 3,23); Marc anomena Jesús "fill de Maria" (Mc 6,3), mentre que el normal hauria estat dir-li "fill de Josep" (i, de fet, així surt esmentat en altres ocasions); Mateu encara és més explícit: Josep no havia intervingut en res en el naixement d'aquell fill (Mt 1,25).

El fet d'haver estat concebut i, probablement, infantat fora d'una relació conjugal normal i estable, significarà un estigma per a tota la vida del crucificat. Quan els jueus discuteixen amb Jesús, li arriben a dir: "Nosaltres no hem nascut de la fornicació", amb la qual cosa li donen a entendre que ell sí (Jo 8,41). I, tanmateix, que aquest fet no s'amagui en l'Escriptura palesa una mena de precisa certitud que en el naixement de Jesús hi va haver alguna cosa més enllà de les formes naturals o normals (o almenys així es va creure des d'un primer moment). Ja hem dit que Mateu ho intentà explicar embolicant la troca i Lluc no va ser capaç de desembullar-la. Marc, Pau o Joan ni ho esmenten: per a ells no era important.

Com es comportà la família de Maria, sabent que es quedà vídua força jove (entorn dels trenta anys) i que, doncs, va gaudir de la protecció de Josep sols durant un període d'uns quinze anys? Joan esmenta la germana de Maria, la mare de Jesús, al peu de la creu (no sabem com es deia, però devia ser una dona forta que sabia fer costat a Maria a les verdes i a les madures) juntament amb Maria Magdalena i Maria, muller de Cleofàs, germà de Josep (Jo 19,25). Segons Joan, Jesús tingué a prop seu, doncs, durant l'agonia, el deixeble estimat (que, segurament, com veurem més avall, no era l'apòstol Joan), les tietes paterna (Maria) i materna (de nom desconegut), la Magdalena i la seva mare. Segons Marc, "una mica lluny" hi havia Magdalena, Maria, mare de Jaume el Menor i Salomé (no parla ni de la mare ni del deixeble estimat). Mateu coincideix amb Marc.

Ens manquen notícies de la relació entre Jesús i la seva família de sang després de la desafortunada visita a la seva vila de Natzaret. En canvi, la família reapareix en la seva darrera pujada a Jerusalem. La mare i els germans de Jesús –potser no tots– arribaren a Jerusalem pels volts de Pasqua de l'any 30 i acaben instal·lant-s'hi (Act 1,14), cosa que pot deixar entendre que, molt a poc a poc, van anar assumint el seu missatge i acabaren integrant-se en el seu cercle i que Maria no deixà mai de mantenir estrets contactes amb els fills de Josep, els seus fillastres. Alguns dels germans, com veurem més avall, esdevingueren fins i tot diri-

La pietat, de Miquel Àngel. Jesús de Natzaret en el moment de la mort. Els textos de Mateu i Lluc coincideixen a allunyar "una mica" Maria del peu de la creu en el moment del martiri del seu fill.

gents de les primeres comunitats cristianes de la ciutat i màrtirs. Tant els Evangelis com els Fets dels apòstols, això sí, poc després de la terrible mort del seu fill Jesús, ens presenten Maria acompanyant els deixebles en el cenacle, abans de ser moguts per l'Esperit a predicar la fe en

Jesús. I, encara que no s'ha establert prou la relació entre la casa prop d'Efes i la tomba a Jerusalem, les dues tradicions provinents d'apòcrifs atribueixen a Maria una mort especial i una mena de glorificació després de la mort (dormició, segons els orientals; assumpció, nosaltres).

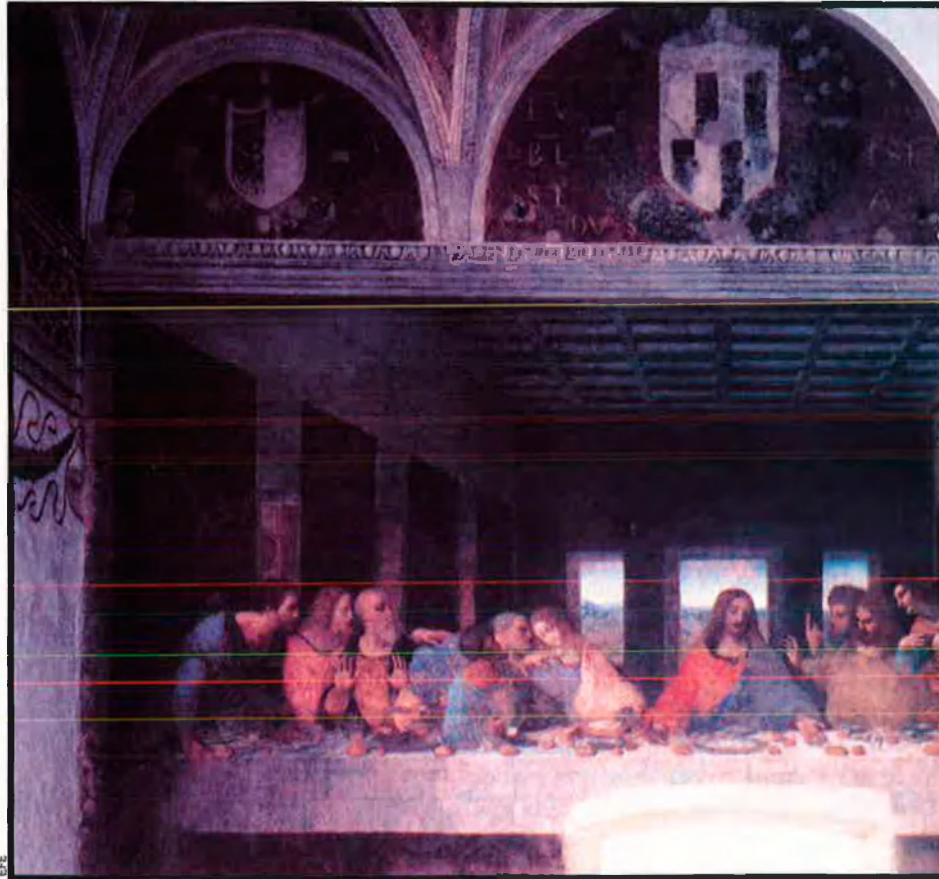
Els germans de Crist

El més important d'aquests germans de Jesús –de fet, germanastres– és Jaume, anomenat "el germà del Senyor". No s'ha de confondre amb l'apòstol fill de Zebedeu, Jaume el Major, executat per Herodes Agripa a Jerusalem entre els anys 43-44 dC (la tomba del qual es venera a Sant Jaume de Galícia), ni amb l'altre apòstol, Jaume el Menor, fill de Maria i Alfeu, del qual sabem molt poca cosa, perquè se l'ha confós durant molt de temps precisament amb aquest germà homònim de Jesús (com, per exemple, la *Gran Enciclopèdia Catalana*).

Jaume, el germà de Jesús per antonomàsia (apareix en les llistes dels evangelistes sempre en primer lloc), exercia un determinat lideratge perquè, quan Pere és alliberat de la presó on l'ha portat Agripa per guanyar-se el poderós bàndol dels fariseus (un alliberament viscut com una intervenció de Jesús ressuscitat, és a dir, el Senyor), requereix que sigui comunicat aquell fet extraordinari tot seguit "a Jaume i els germans" (Act 12,17). El retrobem al Concili de Jerusalem, on dóna suport a Pere. I encara tornem a trobar Jaume quan Pau arriba del

tercer viatge i el va a veure a casa seva (Act 21,18), com a cap visible de l'església jerosolimitana: Jaume, com que molts jueus convertits es malfien de Pau perquè predica que no cal circumcidarse, li demana que se sotmeti a un ritus cent per cent jueu per refermar la seva bona observança: la purificació i el vot del nazireu (Act 21,23ss).

Amb tot, Jaume exerceix una certa autoritat. Amb el seu grup, malgrat els compromisos amb el Concili de Jerusalem, els costa desfer-se dels costums jueus i arrosseguen Pere a seguir-los complint, mentre Pau s'hi oposa predicant la llibertat dels qui creuen en Jesús. D'aquest Jaume, germà de Jesús, el doctor Puig escriu: "És el líder dels cristians d'origen jueu que practiquen escrupolosament la llei de Moisès i defensen que també l'observin tots els convertits a la fe cristiana, siguin o no d'origen jueu [...]. Des que Pere abandona Jerusalem l'any 43 o 44, Jaume esdevindrà el dirigent únic de la comunitat de Jerusalem..." (pàg. 174). Sigui com sigui, queda palès el testimoni de les tensions entre els primers conversos al cristianisme.

La llar de Jerusalem i els tres Joans

On visqueren de Jerusalem? Sembla que en una casa de dos pisos, amb el cenacle a la part de dalt. De qui era propietat? Dels pares de Maria ja morts? A la creu, Jesús confia la seva mare al deixeble estimat, i aquest, a la seva mare (Jo 19,25). Tradicionalment s'ha considerat que aquest deixeble "estimat" era Joan, germà de Jaume el Major, fills de Zebedeu, denominats per Jesús "Boanerges", "fills del tro"; és a dir, en llenguatge popular, Jesús els considerava de caràcter fort, irat i impetuós. En tenim mostres a Lc 9,54 i, a Mc 9,38-40, Jesús esmena la plana a Joan. A aquest simple pescador sense formació de cap mena se li atribueixen les joies literàries del quart Evangelí, les Epístoles joàniques i l'Apocalipsi. Però l'investigador Schonfield ha distingit dos autors diferents en l'obra joànica. Primer de tot, per a Schonfield, l'evangelista Joan "Boanerge" no existiria com a tal sinó com a un dels dotze. En segon lloc, l'Evangelí de "Joan" hauria sorgit de les memòries de Joan el Sacerdot, una persona molt important del grup essení, sacerdot jueu que preferirà dir-se profeta (Ap 22,9-1018s) autor de l'Apocalipsi. (Per les seves influències pogué entrar a casa de Caifàs.) Aquest era el deixeble "estimat" i secret de Jesús; aquest qui li hauria deixat el cenacle per celebrar el darrer sopar (un sopar –de comiat?– d'amics i no un sopar de celebració de la Pasqua jueva, com admet el doctor Puig, i, si és així, òbviament, hi va ser present: res de 13 a la taula!). Probablement, també aquest Joan proporcionà

l'allotjament per a la seva mare i els germans. Finalment, aquestes memòries haurien estat conegudes a Èfes per "Joan el Vell", cristià-hel·lenista, veritable autor del quart Evangelí i de les cartes "joàniques" (a la segona i la tercera carta es descriu com "el Vell", *ho presbyteros*), encara viu l'any 140 dC i és prestigiat per Papies.

Eusebi, en la seva *Història eclesiàstica*, comenta que Polícrates, bisbe d'Èfes, testimoniava que existeixen les tombes dels dos Joans a Èfes mateix, com qualsevol turista ha pogut visitar, igual que la casa de la Verge Maria no lluny d'allí, on, segons la tradició, visqué molts anys emparada per aquest Joan el Sacerdot –per això el Vaticà hi celebrà amb milers de joves el traspàs de mil·lenni–, encara que el doctor Puig afirmi que Maria va morir a Jerusalem "dos anys després que Jesús hi morís". Certament, vora el torrent Cedrò de Jerusalem també avui es venera el sepulcre de Maria, però aquesta dada sembla contradir la tradició d'Èfes. Altrament, encara que ni la *Bíblia de Jerusalem* (1966) ni la de la Fundació Bíblica Catalana (1968) ni la de Montserrat (1970) ni la Cultural (1998) no distingeixen els dos Joans, sí que ho fa l'ortodox *Comentari Bíblic Internacional* (Estella, Verbo Divino, 1999). Dionís d'Alexandria, al segle II, ja havia deixat clar que l'autor de l'Apocalipsi i el de l'evangelí i cartes –que es diu a si mateix "el Vell"– no podia ser el mateix. **L. B. i G.**

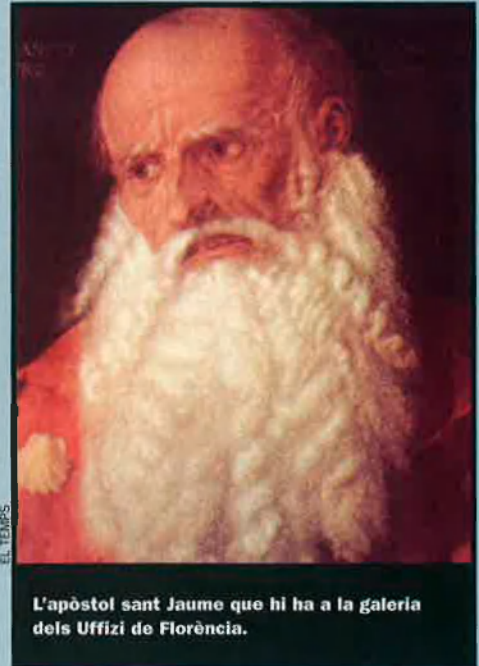
Els germans, Jaume i Judes, epistològrafs? Tres Jaumes i tres Judes

Un darrer problema que planteja l'admissió dels germans de Jesús és el de l'autoria de dues de les denominades epístoles catòliques, la de Jaume i la de Judes. Cal atribuir-les als fills de Josep, als germanastres de Jesús?

La *Bíblia de Jerusalem* (1968) ja afirmava que calia atribuir l'autor de la carta de Jaume a un Jaume diferent dels fills del Zebedeu (Jaume el Major) i d'Alfeu (Jaume el Menor). L'autor "palestra un bon coneixement de les escriptures jueves i una familiaritat amb els ensenyaments de Jesús que quadren perfectament amb el germà del Senyor, cap de la comunitat judeocristiana de Jerusalem". Cain Hope Felder assegura, a l'ortodox volum *Comentario Bíblico Internacional* (Estella,

Verbo Divino, 1999), que "l'epístola pren el nom de l'autoritat i tradició associades amb el germà de Jesús". Però, tot i remarcar que la carta comença com si la identitat de l'autor fos evident en si mateixa, afegeix una dada que ja hem exposat com a massa desapercebuda: "Després d'experimentar una aparició de Jesús posterior a la seva resurrecció (1 Cor 15,17), la pietosa vida de Jaume canvià per sempre més." La resta ja la sabem: "Al final va ser enaltit a la dignitat d'ancià principal de l'església de Jerusalem" i morí màrtir.

Pel que fa a la carta de Judes –que cal no confondre ni amb Judes Tadeu ni Judes Iscariot–, essencialment polèmica (qui l'escriu vol denunciar-hi el perill d'uns adversaris que tracta sense gaires consideracions, dels quals pretén posar en guàrdia els seus destinataris) i amb fonts d'apòcrifs –ja que es val d'obres com *Enoc* o *l'Assumpció de Moïses*, avui perduda–, la *Bíblia de Jerusalem* diu: "Judes, que es diu germà de Jaume, v. 1, sembla que és també un dels germans del Senyor (Mt 13,55p). Res no obliga a identificar-lo amb l'apòstol del mateix nom (es refereix a Judes Tadeu). [...] És admissible que, a continuació de Jaume i, sense cap dubte, després de la seva mort, el seu germà hagi pres la paraula, recolzant-se en la seva autoritat, per posar en guàrdia els fidels de nous perills." Pierre Reymond, al *Comentario* esmentat, en canvi, addueix que l'autor de la carta es presenta com si fos Judes, germà de Jaume, que cal distingir de Judes Tadeu, un dels dotze. I continua: "Ara bé, és ell, amb seguretat, l'autor de l'epístola? Se'n pot dubtar. Certament, algunes indicacions la fan semblar postapostòlica: en el v. 3 es parla que la 'la fe ha estat donada als creients una vegada per sempre', i, sobretot, en el v. 17, els destinataris són exhortats a recordar 'el que van predir els apòstols de Nostre Senyor Jesucrist'. Així, doncs, l'ensenyament dels apòstols sembla pertànyer al passat en bloc. En definitiva, aquesta carta és versemblantment un escrit pseudoepigràfic, l'autor del qual apel·la a la figura de Judes, germà del Senyor. En els ambients en què l'esmentat autor vivia, Judes i el seu germà Jaume gaudien d'un gran prestigi, i les tradicions relatives a aquests dos personatges tenien autoritat." No és gaire estrany que l'autor volgués emprar una de les esglésies naixents per avisar dels perills que amenaçaven. **L. B. i G.**

L'apòstol sant Jaume que hi ha a la galeria dels Uffizi de Florència.

El Sant Sopar de Leonardo da Vinci. La tradició diu que en aquell àpat hi havia Jesús amb els dotze apòstols. Però alguns textos indiquen que aquest sopar fou una trobada d'amics amb la presència de més de tretze començals.

Fos perquè acabés assumint la "llibertat dels fills de Déu per la fe en Jesús el Crist" que Pau predicava, o perquè els saduceus (un grup de pressió de les classes dirigents de Jerusalem, tant en la classe sacerdotal com en la jerarquia laica) no podien perdonar-li que posés en perill la seva hegemonia, Jaume va morir lapidat l'any 62dC per instigació del Gran Sacerdot saduceu Anan, aprofitant un lapsus de temps entre la mort del procurador romà Festus i l'arribada d'Albinus com a substitut.

La lapidació de Jaume el Just, germà de Jesús. Alguns experts consideren el Gran Sacerdot Anan, responsable de la lapidació del germà de Jesús, el "Sacerdot impiu" del *Document de Damasc*, un dels més importants entre els escrits qumrànic, en oposició al "Mentider" (sant Pau?) i al "Just" o "Mestre de Justícia", els tres pols que posa en joc l'esmentat *Document*. Excepte el monjo Hegisip, cap al 180 dC, i d'altres com Eusebi, que cita Climent d'Alexandria, anomenen el germà de Je-

La perspectiva de Lluç i Pau davant l'enfrontament entre els judeocristians i els hel·lenocristians

Les Actes dels apòstols i les cartes paulines palesen una certa confrontació entre els nous cristians convertits del judaisme i els pervinguts de l'hel·lenisme. Aquests provenen de les conversions de Pau i els seus, que pensen que no s'han de sotmetre a la circumcisió ni a altres ritus de la llei de Moisès; els primers es recolzen molt en la comunitat de Jerusalem (que seria dirigida per Jaume, el germà de Jesús) i són molt observants de la llei de Moisès i dels ritus jueus.

Cap a l'any 50, al denominat primer Concili de Jerusalem, es discutí si els nous cristians havien de complir o no la llei jueva (la circumcisió, no menjar amb pagans i altres ritus). Segons Lluç, Jaume, el germà de Jesús, recolzà Pere, que fou de l'opinió que no calia que se circumcidessin (Act 15,13ss), amb algunes restriccions (s'havien d'abstenir de la fornicació i de menjar sang i carn sacrificada als ídols). Aquestes dades de Lluç podrien ser manipulades en el seu afany per contemporanitzar amb les exigències jueves de la comunitat de Jerusalem, presidida per Jaume? No es pot negar. Per a alguns experts, Jaume i els seus haurien previst una secta dins el judaisme, molt lligada a la llei mosaica, de manera que l'obertura d'una nova religió als no-jueus seria cosa de Pau. Pere bascularia entre una banda i l'altra. Lluç manipularia les coses, ja que faria que Pere fos partidari de l'obertura paulina –episodi de Corneli– i reformularia tant la Pentacosta –oposant Esperit i llei– com el Concili esmentat.

Segons Pau, al Concili –on assistí amb Bernabé i el grec Titus (que ningú no obligaria a circumcidar-se)–, van acordar una mena de compromís que consistí en distribuir-se entre Pere i ell els nous cristians, uns arribats del judaisme (per a Pere i els seus) i els pervinguts del paganisme (per a Pau i els seus) amb l'únic requeriment de no oblidar-se dels pobres (Ga 2,7-10). Però afegeix noves dades: Cefes/Pere, en visitar-lo a Antioquia, menjava tranquil·lament amb els pagans fins que van arribar-hi “alguns dels de Jaume”. Des d'aquell moment se'n retreia, és a dir, seguia el ritual jueu de no menjar amb pagans, fins al punt que el company Bernabé també l'imità en aquesta simulació (Gal 2,11ss). Aleshores Pau teixeix un argument terrible i nuclear per a la religió naixent: el de la justificació (Gal 2, 14-22): “Tot i ser jueus sabem que ningú no serà justificat per les obres de la llei de Moisès sinó per la fe en Crist –li argumenta–, però, si buscant ésser justificats en Crist transgredim la llei no acomplint-la i pecant, caldria admetre que Jesús, el Crist, seria la causa del nostre pecat.” I encara el rebla: “Si la justícia s'obté per la llei, aleshores el Crist ha mort per no-res.”

En totes dues perspectives, Pere, encara que Lluç li atorgui la decisiva admissió dels pagans en el seu itinerari Lidda-Jaffa-Cesarea (Act 9,32-11,18), fa un paper més aviat trist, ja que a Antioquia s'ha de justificar davant els cristians hel·lenitzants, i a Jerusalem, davant Jaume i altres capparees que li retreuen haver entrat en casa d'incircumcisos (Act 11,3). **L. B. i G.**

sús, Jaume el Just (“Zaddik” en hebreu), i el posen en relació amb el Mestre de Justícia qumrànic (fins i tot hi ha autors que interpreten la lapidació d'Esteve com un garbuix literari per amagar la lapidació de Jaume el Just, el germà de Jesús). Puig, en el llibre esmentat, és plenament ortodox: contra Eisenman fa mans i mànigues per distingir els “zelosos” de la llei, de la secta dels “zelotes” de Massada, passa per alt que la lapidació de Jaume s'esdevingui pocs anys abans de la revolta jueva contra Roma, no admet que Iscariot tingui res a veure amb “sicari”, com altres argumenten –però no explica per què els apòstols anaven amb espases a l'hort de Getsemaní a pregar–, i, sobretot, no insinua cap relació entre el germà de Jesús dit, el Just i el Mestre de Justícia qumrànic. Ho interpreta tot a la manera tradicional i situa les referències en l'època dels asmoneus.

Els altres germans. Dels altres germans de Jesús sabem menys coses. El

“Segons Puig, Jaume, germà de Jesús, ‘és el líder dels cristians d'origen jueu que practiquen escrupolosament la llei de Moisès’”

monjo Hegesip ofereix una breu notícia de Judes, “germà segons la carn” del Senyor (*Història Eclesiàstica*), dos néts del qual foren cridats a declarar davant l'emperador Domicià, qui els posà en llibertat en adonar-se que eren dos camperols inofensius. És ell o algú del seu cer-

cle l'autor de l'*Epístola de Judes*? Hegesip també ens dóna notícies de Simeó, fill de Clopàs o Cleofà, i successor de Jaume en la direcció de la comunitat de Jerusalem com a parent pròxim, cosí, exactament, de Jesús. Si la dada és correcta, caldria suposar que els altres tres germans de Jesús (Josep, Judes i Simó), ja haurien d'haver mort l'any 62 dC, entenent que per elegir successor de Jaume s'hagué de recórrer a un segon grau de parentiu? Avui per avui aquest interrogant encara no es pot respondre, com tampoc no es pot dir res de les germanes de Jesús, de les quals tampoc no tenim dades llevat de la cita ja esmentada (Mc 6,3), d'on deduïm que en tenia més d'una, però no en coneixem cap nom ni en tenim altres constàncies.

Lluís Busquets i Grabulosa

Escriptor,

llicenciat en Teologia

i consultor de literatura a la UOC (Universitat Oberta de Catalunya)